

PERSONĀLIJAS

Sveicam jubilejā

VĒSTURNIEKAM ĒRIKAM ŽAGARAM – 80

Šī gada 12. novembrī vienam no mūsu pieredzējušākajiem vēsturniekiem – Ērikam Žagaram aprit 80. gadskārta. Aizvadīts nozīmīgs dzīves un darba gājums, daudz pieredzēts un arī paveikts. Jubilārs dzimis Maskavā, kur tolaik, t.i., pagājušā gadsimta 30. gadu vidū dzīvoja viņa vecāki. Ģimenei, kā arī tuvākajiem radniekiem totalitārajā Padomju Savienībā garām nepagāja traģisma pilnais staļinistu represiju laiks. 1938. gada martā arestēja un uz kādu no t.s. gulagiem Magadanā novadā tika aizsūtīts uz desmit gadiem nepamatoti notiesātais tēvs Ādolfs Žagars. Beigušai K. Timirjazeva vārdā nosaukto Maskavas Lauksaimniecības akadēmiju, kopā ar mazo bērnu nācās atstāt Maskavu mātei Irmāi Aizupietei. 1944. gada decembrī viņa ar dēlu ieradās un apmetās uz dzīvi Rīgā. Pēc desmit gadiem atbrīvots no ieslodzījuma, Latvijā atgriezās tēvs, savulaik absolvējis Maskavas Universitāti,

un sāka strādāt par skolotāju. Līdz pat 50. gadu otrajai pusei viņam kā represētajam darbs skolās bija jāmeklē ārpus Rīgas un jāsamierinās ar dažādiem citiem ierobežojumiem.

Pabeidzis Rīgas 77. pamatskolu un pēc tam 22. vidusskolu, 1953. gadā Ēriks Žagars iestājās Latvijas Valsts universitātes Vēstures fakultātē. Tad mēs iepazīnāmies, jo togad arī es sāku studēt minētajā fakultātē. Jau pirmās nopietnās sarunās, bet vēl vairāk semināru nodarbībās atklājās Ē. Žagara plašās priekšzināšanas vēstures jomā un aizrautīgā interese par Latvijas vēstures dažādiem periodiem un to problēmām. Piecu studiju gadu laikā iepazīnām viņu arī kā atsaucīgu un izpalīdzīgu kursa biedru.

Pēc augstskolas absolvēšanas Ē. Žagars sāka strādāt par zinātnisko līdzstrādnieku toreizējā LPSR Valsts vēstures arhīvā, gūstot vistiešāko saskari ar dokumentālajiem materiāliem, vēstures avotu apguvi un izpēti. 1961. gada februārī jaunais vēsturnieks tika pieņemts darbā LPSR Zinātņu akadēmijas Vēstures institūtā. Vilis Samsons, LPSR Mazās enciklopēdijas galvenais redaktors, ievērojot jaunā censoņa nopietnās zināšanas Latvijas vēsturē, 1966. gada 27. jūlijā iecēla viņu par šīs enciklopēdijas sabiedriskās redakcijas redaktora otro vietnieku īpaši 20. gadsimta vēstures materiālu resp. iesniegto rakstu rediģēšanai. Tas bija nopietns uzdevums, kas prasīja daudz laika un uzmanības. No 1968. līdz 1970. gadam Ē. Žagars bija vecākais zinātniskais redaktors LPSR ZA Galvenajā enciklopēdiju redakcijā, turklāt pats minētā izdevuma trijos sējumos publicēja 179 rakstus. Pēc vēstures zinātņu kandidāta disertācijas aizstāvēšanas 1974. gadā viņš līdz 2005. gadam bija vecākais zinātniskais līdzstrādnieks Vēstures institūtā, no 1978. līdz 1991. gadam darbojās institūta zinātniskajā padomē, vadīja metodoloģiskos seminārus, bija arheogrāfiskās komisijas loceklis, aktīvs oponents Latvijas un arī Lietuvas vēsturnieku disertāciju aizstāvēšanā.

Savā zinātniskajā darbībā Ē. Žagars pievērsās Latvijas vēsturē ļoti politizētajam un pēc mūsu valsts neatkarības atjaunošanas konfrontējoši vērtētajam 1940.–1941. gada periodam. Tēmas izvēli noteica kā padomju laika institūta ieinteresētība “sociālistiskās revolūcijas” problēmā, tā arī no tradicionāli kreisi orientētām paaudzēm (vismaz kopš 1905. gada revolūcijas) nākuša paša zinātnieka interese. Taču pēc disertācijas aizstāvēšanas tapusi grāmata “Sociālistiskie pārkārtojumi Latvijā 1940.–1941. gadā” vairāk raksturīga ar pievērsanos galvenokārt ekonomiskiem jautājumiem. Protams, tāpat kā citos gadījumos,

autoram vajadzēja ievērot kā marksisma-ļeņinisma dogmas, tā pārējos padomju totalitārisma stingros ierobežojumus.

Daudzus zinātniskus rakstus Ē. Žagars publicējis "LPSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis", apmēram 200 mazāka apjoma publikācijas atrodamas agrāk izplatītos žurnālos un laikrakstos. Viņš bija autors arī veselai rindai recenziju par citu vēsturnieku pētījumiem. Vēl jāpiemin dalība daudzās zinātniskās konferencēs ne tikai Latvijā, Lietuvā un Igaunijā, bet arī Polijā, Bulgārijā u.c. Kā viens no autoriem Ē. Žagars piedalījies dažādu kolektīvu darbu sagatavošanā, uzrakstot tiem atsevišķas nodaļas un sadaļas. 1967. gadā kopā ar septiņiem kolēģiem viņš saņēma LPSR Valsts prēmiju par grāmatu "Latviešu tautas cīņa Lielajā Tēvijas karā", 1976. gadā sekoja pazīstamā latviešu vēsturnieka Jāņa Zuša prēmija, bet 1980. gadā – vēlreiz LPSR Valsts prēmija par piedalīšanos institūta lielā kopdarbā "Rīgas vēsture" veidošanā. Kā aktīvam un prasmīgam Latvijas vēstures un tās problēmu popularizētājam (pēc paša aptuvenām aplēsēm nolasīts ap 1600 lekciju), 1987. gadā viņam tika piešķirts Nopelniem bagātā kultūras darbinieka goda nosaukums.

Divdesmit divus gadus, tāpat līdz 2004. gada pavasarim Ē. Žagars bija lektors un docētājs Vēstures un filozofijas fakultātē, kur turklāt vadīja vai oponentēja 129 diploma vai bakalaura darbiem. Kā mācībspēks viņš ilgstoši strādājis arī LU Starptautisko attiecību, tāpat LU Starptautiskās praktiskās psiholoģijas un Humanitārajā institūtā, kopumā piedaloties ap 5000 studentu apmācības procesā, pie tam iesaistoties arī Latvijas vēstures skolotāju kvalifikācijas paaugstināšanā, darbojoties Zinību biedrības komisijās un sekcijās, Dabas un pieminekļu aizsardzības biedrībā. Pēc 2002. gada Ē. Žagars paguvis strādāt arī par vēstures skolotāju dažādās Rīgas pilsētas ģimnāzijās.

No šīs nebūt ne pilnīgās viņa darbības uzskaites noprotams, ka pēc augstskolas aizvadīti daudzpusīgas darbības piesātināti gadu desmiti. Atjaunojoties Latvijas valstiskajai neatkarībai, Ē. Žagars, daļēji mainot agrākos uzskatus par 1940.–1941. gadu, soli pa solim atbrīvojās no ne tikai viņam, bet visai mūsu vēsturnieku vecākajai paaudzei vairāk vai mazāk palikušām negatīvām padomiskā mantojuma iezīmēm. Viņš joprojām labprāt konsultē un sniedz lietišķus padomus saviem bijušajiem studentiem, tāpat vēstures entuziastiem, izmanto publicēšanās iespējas. Tā 2009. gadā iznākušajā grāmatā "Latvijas ebreji un padomju vara, 1928–1953" ievietota Ē. Žagara atsevišķa sadaļa

par ebreju dalību padomju militarizētās un represīvās struktūrās Latvijā 1940.–1941. gadā, kas papildināta ar pielikumiem. Vēl jāatzīmē līdzdalība Virdžīnijas Lejīņas veidotajā televīzijas filmā par Jukumu Vācieti. Atklāšu, ka viņam ir vēl kāda iecere, kuru īstenojot uzzināsim, cik daudz ir tādu cilvēku ne tikai Latvijā, bet visā plašajā pasaulē, kuri vairāk vai mazāk rakstījuši par Latvijas un latviešu vēsturi.

Jubilāra zinātnisko rosību visnotaļ sekmējusi un joprojām veicina viņa dzīvesbiedre Daina. Kā vēsturniecei ar ilggadēju skolotājas darba pieredzi viņai tā ir labi saprotama.

Atceros kādreiz Ērika Žagara teikto, ka cilvēkus vienmēr interesēs vēstures sniegtās ziņas par pagātņi un astronomija kā nākotnes vēstnesis. Viņam pašam, bez šaubām, vistuvākā bija un paliek vēsture, vienlīdz darbības un vaļasprieka statusā. Man kā “20. gadsimta Latvijas vēstures” pirmo divu sējumu atbildīgajam redaktoram Ē. Žagars ar savām zināšanām un pieredzi bija neaizstājams palīgs šī lielā kopdarba sagatavošanā. Par to un, saprotams, draudzīgo attieksmi daudzu gadu gaitā izsaku viņam sirsnīgu pateicību.

Valdis Bērziņš